

HAL
open science

**Προκαταρκτικά απ οτελέσματα της επιφανειακής έρευνας του
2015 – 2016 στον Ανάβλοχο Λασιθίου**

Florence Gaignerot-Driessen

► **To cite this version:**

Florence Gaignerot-Driessen. Προκαταρκτικά απ οτελέσματα της επιφανειακής έρευνας του 2015 – 2016 στον Ανάβλοχο Λασιθίου. 4th Archaeological Work in Crete Meeting, Nov 2016, Rethymnon, Greece. pp.551-562. <hal-03260667>

HAL Id: hal-03260667

<https://hal.science/hal-03260667>

Submitted on 15 Jul 2021

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

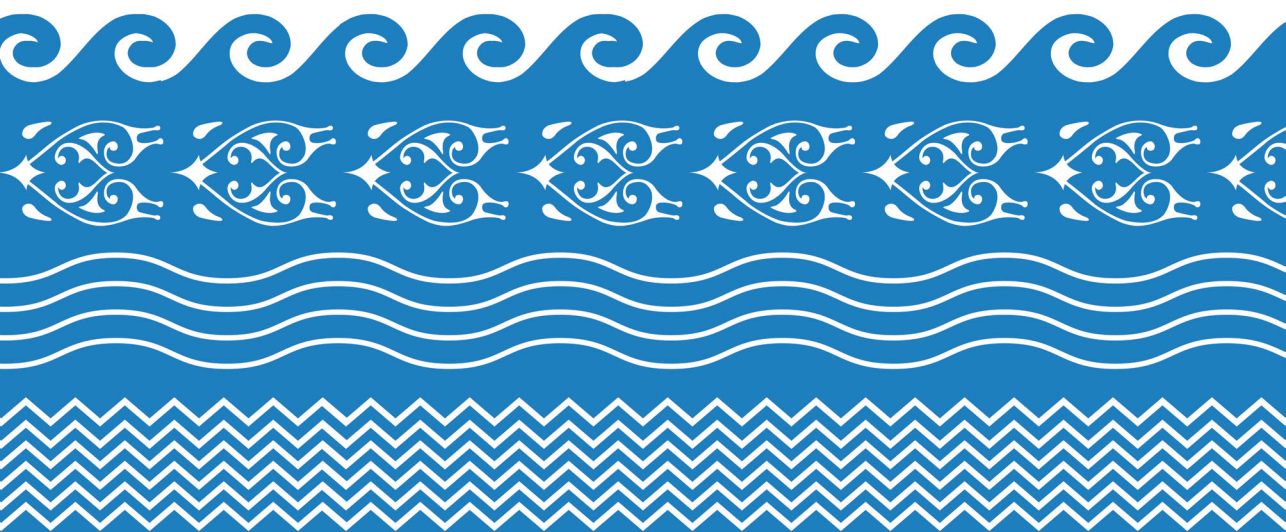
L'archive ouverte pluridisciplinaire HAL, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ΑΡΧΑΙΟ ΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΗΣ

Πρακτικά της 4ης Συνάντησης
Ρέθυμνο, 24-27 Νοεμβρίου 2016

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΠΑΥΛΙΝΑ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ - ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΖΙΓΚΟΥΝΑΚΗ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΤΣΙΓΩΝΑΚΗ

ΤΟΜΟΣ Α΄: ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΦΟΡΕΩΝ-ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ-
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΡΗΤΗ-ΔΥΤΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΗΣ 4

ΥΠ.ΠΟ.Α. – ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ – ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΗΣ 4

*Πρακτικά 4ης Συνάντησης
Ρέθυμνο, 24-27 Νοεμβρίου 2016*

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΠΑΥΛΙΝΑ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΖΙΓΚΟΥΝΑΚΗ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΤΣΙΓΩΝΑΚΗ

ΤΟΜΟΣ Α'

**ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΦΟΡΕΩΝ – ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ
ΣΥΛΛΟΓΕΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
– ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΡΗΤΗ – ΔΥΤΙΚΗ ΚΡΗΤΗ**

ΥΠ.ΠΟ.Α. – ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2020

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΗΣ 4

*Πρακτικά της 4ης Συνάντησης,
Ρέθυμνο, 24-27 Νοεμβρίου 2016*

ARCHAEOLOGICAL WORK IN CRETE 4

*Proceedings of the 4th Meeting
Rethymnon, 24-27 November 2016*

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Παυλίνα Καραναστάση
Αναστασία Τζιγκουνάκη
Χριστίνα Τσιγωνάκη

EDITING

Pavlina Karanastasi
Anastasia Tzigounaki
Christina Tsigonaki

Τόμος Α' - Volume A

ISBN (vol.) : 978-960-386-460-8

ISBN (set) : 978-960-386-459-2

e-ISBN (vol.) : 978-960-386-463-9

e-ISBN (set) : 978-960-386-462-2

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ & ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κωστής Ψυχογιός (*k.pezanos@gmail.com*)

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Κωνσταντίνος Ανδρώνης
(*constantinos.alpha@gmail.com*)

ΕΚΤΥΠΩΣΗ & ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Σ. ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ & ΣΙΑ ΕΕ
Μουρνιές Χανίων, ΤΚ 733 00
(*info@taloskass.com*)

Η ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

© 2020 Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού – Εφορεία Αρχαιοτήτων
Ρεθύμνου / Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας – Φιλοσοφική Σχολή
Πανεπιστημίου Κρήτης / και οι συγγραφείς
© 2020 Ministry of Culture and Sports – Ephorate of Antiquities
of Rethymnon / Department of History & Archaeology – School
of Philosophy, University of Crete / and the contributors
e-mail: *ergokritis@gmail.com*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ – CONTENTS

ΠΑΥΛΙΝΑ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ – ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΖΙΓΚΟΥΝΑΚΗ – ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΤΣΙΓΩΝΑΚΗ <i>Προλογικό Σημείωμα</i>	xix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ – LIST OF CONTRIBUTORS	xxi
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ – ABBREVIATIONS	xxvii

Πεπραγμένα Φορέων του Υπ.Πο.Α. και του Πανεπιστημίου Κρήτης – Local Services' and the University of Crete's Work

ΧΡΥΣΑ ΣΟΦΙΑΝΟΥ <i>Το έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λασιθίου κατά την τριετία 2014 – 2016</i> <i>The work of the Ephorate of Antiquities of Lasithi (2014 – 2016)</i>	3 15
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΥΘΙΑΚΑΚΗ <i>Το έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηρακλείου (2014 – 2016)</i> <i>The work of the Ephorate of Antiquities of Heraklion (2014 – 2016)</i>	17 39
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΕΘΕΜΙΩΤΑΚΗΣ <i>Η Επανεκθεση των Συλλογών του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (2010 – 2014)</i>	41
ΣΤΕΛΛΑ ΜΑΝΔΑΛΑΚΗ <i>Το έργο που επιτελέστηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου τα έτη 2014 – 2016</i> <i>The work at the Archaeological Museum of Heraklion during the years 2014 – 2016</i>	75 87
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΖΙΓΚΟΥΝΑΚΗ <i>Το έργο της ΚΕ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και της 28ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κατά το 2014</i> <i>The work of the 25th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities and the 28th Ephorate of Byzantine Antiquities during the year 2014</i>	89 103

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΖΙΓΚΟΥΝΑΚΗ

- Το έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ρεθύμνου
κατά την περίοδο 2015 – 2016* 105
*The archaeological work of the Ephorate of Antiquities
of Rethymnon for the years 2015 – 2016* 123

ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

- Το έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων την περίοδο 2014 – 2016* 125
*The work of the Ephorate of Antiquities of Chania
during the years 2014 – 2016* 138

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ

- Υποβρύχια και παράκτια αρχαιολογική έρευνα στην Κρήτη
κατά την τριετία 2014 – 2016. Πειραγμένα
του Γραφείου Ευαλίων Αρχαιοτήτων Κρήτης* 139
*Underwater and Seashore Archaeological Research in Crete,
During the Years 2014 – 2016. Acts of the Department
of Underwater Antiquities of Crete* 156

ΑΝΔΡΕΑΣ Ι. ΝΤΑΡΛΑΣ

- Το έργο της Εφορείας Παλαιοανθρωπολογίας – Σπηλαιολογίας
στην Κρήτη κατά την τριετία 2014 – 2016* 157
*The work of the Ephoreia of Paleoanthropology
and Speleology in Crete in the years 2014 – 2016* 167

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΙΝΩΣ, ΕΙΣΑΒΕΤ Μ. ΚΑΒΟΥΛΑΚΗ & ΜΑΡΙΑ ΚΛΑΔΟΥ

- Η ολοκλήρωση του έργου της Επιστημονικής Επιτροπής Κνωσού* 169
The completion of the work of the Knossos Scientific Committee 177

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΑΝΔΡΙΑΝΑΚΗΣ

- Το έργο της Επιστημονικής Επιτροπής Ανάδειξης Οχυρώσεων Κρήτης* 179

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ SARRIS

- Exploring the Uncharted Archaeological and Historical Landscape
of Crete. Research Activities of the GeoSat ReSeArch Lab
of F.O.R.T.H., 2014 – 2016* 203
*Ερευνώντας το Αχαρτογράφητο Αρχαιολογικό και Ιστορικό
Τοπίο της Κρήτης. Ερευνητικές Δραστηριότητες του
GeoSat ReSeArch Lab του Ι.Τ.Ε., 2014 – 2016* 214

ΠΑΥΛΙΝΑ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ

- Αρχαιολογικές δραστηριότητες του Τμήματος Ιστορίας και
Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης κατά τα έτη 2014 – 2016* 215
*Archaeological Research by the Department of History
and Archaeology of the University of Crete in 2014 – 2016* 233

**Μουσειακές Συλλογές: Νέες Οπτικές.
Συντηρήσεις, Εκπαιδευτικά Προγράμματα
Archaeological Museum Collections: New Perspectives.
Conservation Work, Educational Activities**

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΑΚΗ & ΚΛΕΙΩ ΖΕΡΒΑΚΗ

- Μουσειολογική Μελέτη Επανέκθεσης
Αρχαιολογικού Μουσείου Αγίου Νικολάου* 237
*Museological study for the re-exhibition at the
Archaeological Museum of Agios Nikolaos* 248

ΕΥΑ ΤΕΓΟΥ

- Σκέψεις για μια μουσειακή πολιτική
με αφορμή τα ευρήματα από το ιερό της Αξού* 249
*Some remarks on the museum policies pursued
concerning the finds of the Sanctuary of Axos* 260

ΕΥΑΝΘΙΑ ΣΑΛΙΑΚΑ

- Εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Έλα...να παίξουμε... Αρχαία παιχνίδια»* 261
Educational Program "Lets play... Ancient games" 265

**ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΣΤΕΛΛΑ ΜΑΛΛΙΑΡΑΚΗ, ΕΙΡΗΝΗ ΜΑΡΑΒΕΛΙΑ,
ΜΑΡΙΟΣ ΜΥΛΩΝΑΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ & ΕΛΕΝΑ ΣΙΓΟΥΡΑ**

- Τα νέα εκπαιδευτικά προγράμματα του Αρχαιολογικού
Μουσείου Ηρακλείου με χρήση ψηφιακών τεχνολογιών* 267
*The new educational programs of the Archaeological
Museum of Heraklion, using digital technologies* 276

ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΕΦΑ ΡΕΘΥΜΝΟΥ:

**ΜΑΡΙΑ ΧΑΛΚΙΑΔΑΚΗ, ΚΩΣΤΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ, ΗΛΙΑΣ ΤΣΑΓΑΝΟΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΛΕΡΤΑΣ, ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΚΥΔΩΝΑΚΗΣ,
ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ, & ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΡΟΥΛΙΝΟΥ**

- Συσκευασία και μεταφορά αντικειμένων της Προσωρινής
Εκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ρεθύμνου* 277

**Ερευνητικά Προγράμματα – Τεχνολογίες Αιχμής
Research Programmes – Cutting-Edge Technology**

ΜΑΡΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ & ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

- To Corpus der Minoischen und Mykenischen Siegel στη Χαϊδελβέργη:
Εργασίες από το 2012 έως το 2017 και προοπτικές* 287
*The Corpus der Minoischen und Mykenischen Siegel in Heidelberg.
Activities from 2012 to 2017 and perspectives for the future* 300

BARBARA MORDÀ & †IOANNIS GRAMMATIKAKIS	
<i>Mineral identification and raw material characterization through Raman spectroscopy of the Minoan talismanic sealstones</i>	301
<i>Ορυκτολογική ανάλυση και χαρακτηρισμός των πρώτων υλών ομάδας ταλισμανικών σφραγίδων μέσω φασματοσκοπίας Raman</i>	313
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΜΟΝΙΑΚΗ	
<i>Αρχαιοβοτανικές μαρτυρίες από την Ανατολική Κρήτη</i>	315
<i>Archaeobotanical investigations from eastern Crete</i>	324
APOSTOLOS SARRIS, GIORGIA BENEDETTA CODINI, JAMIESON C. DONATI, FRANÇOIS-XAVIER SIMON, ΜΕΡΟΠΙ ΜΑΝΑΤΑΚΙ, ENRICO ZANINI, & VASSO ΣΥΤΗΙΑΚΑΚΙ	
<i>Ground-Based and Satellite-Imaging Technologies for Mapping the Ancient Settlement of Gortyn, Crete</i>	325
<i>Επίγειες και δορυφορικές τεχνικές τηλεπισκόπησης για τη χαρτογράφηση της αρχαίας πόλης της Γόρτυνας</i>	335
ANNA SALZANO	
<i>Ancient military harbours of Crete: the cities and the sea</i>	337
<i>Αρχαία ναυτικά λιμάνια της Κρήτης: η σχέση των πόλεων με τη θάλασσα</i>	346
ΤΑΤΙΑΝΑ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Αναζητώντας τα αρχαιολογικά τεκμήρια της διάδρασης του ανθρώπου με τη θάλασσα στη νοτιο-κεντρική και νοτιο-ανατολική ακτή της Κρήτης (ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδος)</i>	347
<i>Searching for archaeological evidence regarding the human interaction with the marine environment on the south-central and southeast coast of Crete (Hellenistic and Roman period)</i>	359
ΠΑΥΛΙΝΑ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ	
<i>Ρωμαϊκή Κρήτη: Παλαιά δεδομένα, νέες προοπτικές</i>	361
<i>Roman Crete: Old data, new perspectives</i>	369
TOMASZ WAŻNY, ANASTASIA TZIGOUNAKI, †OLIVER RACKHAM, JENNIFER MOODY, AGNIESZKA HELMAN-WAŻNY, CHARLOTTE PEARSON, KOSTAS GIAPITSOGLU, MICHALIS TROULINOS, ATHINA FRAIDHAKI, & NATASA APOSTOLAKI	
<i>Trees, Timber and Tree-rings in Historic Crete, Byzantine to Ottoman</i>	371
<i>Δένδρα, ξυλεία και δενδροδακτύλιοι στην Κρήτη των ιστορικών χρόνων – από τη βυζαντινή ως την οθωμανική περίοδο</i>	381

APOSTOLOS SARRIS, NIKOS G. PAPADOPOULOS, GIANLUCA CANTORO, MEROPi MANATAKI, CARMEN CUENCA-GARCÍA, TUNA KALAYCI, FRANÇOIS-XAVIER SIMON, JAMIESON C. DONATI, KLEANTHIS SIMIRDANIS, PETER FISCHER, ANDREAS VÖTT, KALLIOPI BAIIKA, JOSCHKA RÖTH, KLAUS REICHERTER, ANASTASIA TZIGOUNAKI, NOTA KARAMALIKI, & KOSTAS GIAPITSOGLU	
<i>Geophysical and Photogrammetric Measurements at the Fortezza Castle of Rethymnon (Crete)</i>	383
<i>Γεωφυσικές και φωτογραμμετρικές μετρήσεις στο κάστρο της Φορτέτσας του Ρεθύμνου</i>	393
ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ	
<i>Ισλαμικές επιτύμβιες στήλες της οθωμανικής περιόδου από την Κρήτη</i>	395
<i>Islamic gravestones of the Ottoman period from Crete</i>	405
GIANLUCA CANTORO	
<i>The third dimension in Cultural Heritage: a new trend for final documentation or a research tool as a starting point? Applications at multiple scales in different Cretan contexts</i>	407
<i>Η Τρίτη Διάσταση στην πολιτιστική κληρονομιά: μια νέα τάση για την τελική τεκμηρίωση ή ένα ευαρκτήριο ερευνητικό εργαλείο; Εφαρμογές πολλαπλής κλίμακας σε περιπτώσεις μελέτης από την Κρήτη</i>	419
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ & ΘΕΑΝΩ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ	
<i>Ειδικές εφαρμογές των ψηφιακών τεχνολογιών στις εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς</i>	421
<i>Using 3D Modelling and Digital Technologies in Cultural Heritage</i>	430
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ, ΘΕΑΝΩ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΓΕΡΕΟΥΔΑΚΗ, & ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΙΔΑΛΗΣ	
<i>Τρισδιάστατη ψηφιακή απεικόνιση μνημείων με χρήση απλής ψηφιακής φωτογραφικής μηχανής και ειδικού λογισμικού: οι περιπτώσεις τρισδιάστατης μοντελοποίησης του Γιαλί Τζαμισί στο Ενετικό Λιμάνι των Χανίων και του Ι.Ν. Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στα Μεσκλά Χανίων</i>	431
<i>3D digital visualisation of two monuments in the Chania area using the Structure from Motion techniques: the case studies of Yali Tzamissi, Chania, and the Byzantine church of the Transfiguration of the Saviour in Meskla</i>	439

Ανατολική Κρήτη – Eastern Crete

Προϊστορική περίοδος – Prehistoric Era

Πειράς – Petras

SUSAN C. FERRENCE, PHILIP P. BETANCOURT, & JAMES D. MUHLY	
<i>A stellar seal ring from the Pre- and Protopalatial cemetery of Petras: Iconographic connection with the Near East?</i>	443
<i>Αστρικό σφραγιστικό δακτυλίδι από το προ- και πρωτοανακτορικό νεκροταφείο του Πειρά</i>	453
ΜΕΤΑΞΙΑ ΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Ανασκαφή του προ- και παλαιοανακτορικού νεκροταφείου στον Πειρά Σητείας: Πρόσφατα ΠΜ II και ΥΜ III ευρήματα</i>	455
<i>Recent EM II and LM III finds from the Pre- and Protopalatial cemetery at Petras, Siteia</i>	466
Παράρτημα:	
ΣΩΤΗΡΙΑ ΚΙΟΡΠΕ	
<i>Ταφικά Κτήρια 3 και 17 στον Πειρά Σητείας: οι ταφικές αποθέσεις</i>	467
<i>House Tombs 3 and 17 at Petras, Siteia: The burial depositions</i>	471
MIRIAM G. CLINTON, PHILIP P. BETANCOURT, & ΜΕΤΑΞΙΑ ΤΣΙΠΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Ceremonial Areas at the Petras Cemetery: The Architectural Setting for Dialogues between the Living and the Dead</i>	473
<i>Χώροι τελετουργιών στο προ- και παλαιοανακτορικό νεκροταφείο του Πειρά Σητείας: η αρχιτεκτονική διάταξη για διαλόγους μεταξύ ζωντών και νεκρών</i>	490
ANNA SIMANDIRAKI-GRIMSHAW	
<i>The Petras Male Figurine Group: a first presentation and assessment</i>	491
<i>Η Ομάδα Ανδρικών Ειδωλίων του Πειρά: μία πρώτη παρουσίαση και εκτίμηση</i>	511
Ζάκρος, Κρούστας, Σίσι, Ανάβλοχος – Zakros, Kroustas, Sissi, Anavlochos	
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ	
<i>Χοιρόμανδρες Ζάκρου: Το ιερό της Παλαιοανακτορικής εποχής</i>	513
<i>Choiromandres, Zakros: The Protopalatial sanctuary</i>	530

†ΖΑΜΠΙΝΗ ΜΠΕΚΜΑΝ

- Εξημερώνοντας τα Κρητικά Όρη για τον τουρισμό:
το Ιστορικό Πάρκο του Δάσους Κρούστα* 531
*Domesticating the Cretan mountains for tourism:
Kroustas Forest Historical Landscape Park* 540

JAN DRIESSEN

- Νέες ανασκαφές στο Σισσι, 2015 – 2016* 541
New excavations at Sissi, 2015 – 2016 550

FLORENCE GAIGNEROT-DRIESSEN

- Προκαταρκτικά αποτελέσματα της επιφανειακής
έρευνας του 2015 – 2016 στον Ανάβλοχο Λασιθίου* 551
*Preliminary Results of the 2015 – 2016 Surface Survey
at Anavlochos, Lassithi* 562

ΚΛΑΙΩ ΖΕΡΒΑΚΗ & ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΟΝΙΑΚΗ

- Προστασία και ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου Κάτω Ζάκρου
Νομού Λασιθίου* 563
*Protection and management of Kato Zakros' archaeological site,
Prefecture of Lassithi* 574

Αρχαϊκή έως και ρωμαϊκή περίοδος – Archaic to Roman Era

ΕΥΑΝΘΙΑ ΣΑΛΙΑΚΑ

- Παίζοντας το παιχνίδι των Πέντε Γραμμών στην κορυφή
της Νότιας Ακρόπολης στον Αζοριά Καβουσίου* 575
*The game Pente Grammai or Five Lines on the peak
of the South Acropolis at Azoria, Kavousi* 584

ΧΡΥΣΑ ΣΟΦΙΑΝΟΥ

- Αρχαίο θέατρο Ιεράπετρας. Πρώτη ανασκαφική περίοδος* 585
*The Roman Theater of Ierapytna. The results
of the first excavation campaign* 595

Βυζαντινή έως και νεότερη περίοδος – Byzantine to Modern Era

ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΟΣΧΟΒΗ

- Νέα στοιχεία για το καθολικό της Μονής του Αγίου Γεωργίου Βραχασώτη.
Η αρχιτεκτονική και ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού* 597
*New evidence on the katholikon of the monastery
of Saint Georgios Vrachassotis. The architecture
and the wall paintings of the church* 610

ΔΑΦΝΗ ΧΡΟΝΑΚΗ

- Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου Βραχασώτη.*
Εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης 611
The church of Saint Georgios Vrachassotis.
Consolidation and restoration works 629

ΝΕΙΛΟΣ ΠΙΤΣΙΝΟΣ

- Το έργο ανάδειξης της οχυρής νησίδας Σπιναλόγκας, 2014 – 2015* 631
The project of promotion for the fortified island of Spinalonga,
2014 – 2015 646

Δυτική Κρήτη – Western Crete

Προϊστορική περίοδος – Prehistoric Era

**THOMAS F. STRASSER, SARAH MURRAY, ALEXANDRA A.E. VAN DER GEER,
 CHRISTINA KOLB, & LOUIS A. RUPRECHT JR.**

- The Asphendou Cave Petroglyphs: A Palimpsest in Stone* 649
Οι βραχογραφίες στο σπήλαιο Ασφέντου: ένα παλιμψηστο στον λίθο 657

ΜΙΧΑΗΛΣ ΜΙΛΙΔΑΚΗΣ & ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

- Ταφικά και τελετουργικά στοιχεία της ΥΜ περιόδου*
από τη θέση «Κερά» Καλυβών Χανίων 659
Funerary and cult matters of LM period
from ‘Kera’ Kalyves, Chania 668

ΗΛΙΑΣ ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

- Τα σπήλαια στην περιοχή της Αγίας Μαρίας Χανίων* 669
The caves in the region of Aghia Marina
(Municipality of Chania) 676

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΟΠΑΚΑ & ΕΥΘΥΜΗΣ ΘΕΟΥ

- Αγγεία και πήλινα σκεύη της Εποχής του Χαλκού από την ανασκαφή*
του Πανεπιστημίου Κρήτης στα Καταλύματα Γαύδου 677
Bronze Age pottery and other clay finds from the excavation
of the University of Crete at Katalymata, Gavdos 690

ΔΗΜΗΤΡΑ ΛΑΖΑΡ & ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΟΠΑΚΑ

- Υφαντικά βάρη και σφονδύλια από τη νήσο Γαύδο* 691
Loom weights and spindle whorls from the island of Gavdos 703

Κλασική και ρωμαϊκή περίοδος – Classic and Roman Era

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΖΑΝΑΚΑΚΗ

«Αποκατάσταση του αρχαίου θεάτρου της Απτέρας»: η ολοκλήρωση ενός μεγάλου έργου από την ΕΦΑ Χανίων και οι δράσεις προβολής του 705

«Restoration of the ancient theater of Aptera»: the completion of a great project by the Ephorate of Antiquities of Chania and the activities for its promotion 713

ΒΑΝΝΑ ΝΙΝΙΟΥ-ΚΙΝΔΕΛΗ

Ασική ρωμαϊκή οικία στην Απτέρα Χανίων 715

Roman Domus at Aptera 729

ΕΥΘΥΜΙΑ ΚΑΤΑΚΗ

Αττικές λήκυθοι από τις Βουκολιές Κισιάμου 731

Attic black-figured lekythoi from Voukolies, Kissamos 739

ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΡΔΟΥ

Λαξευτός θαλαμωτός τάφος Κισιάμου 741

Rock-cut chamber tomb of Kissamos 753

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Λισός. Η αρχιτεκτονική στο Ασκληπιείο 755

Lissos. The architecture of the Asclepieion 765

ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΠΑΤΕΡΑΚΗΣ

Από τις ανασκαφές της ρωμαϊκής Κισιάμου: δυο νέοι ρωμαϊκοί λουτρώνες 767

Excavations at Roman Kissamos: two new Roman baths 779

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ – ABBREVIATIONS

1. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΣΕΙΡΕΣ - ΛΕΞΙΚΑ JOURNALS - SERIES - DICTIONARIES

AAA	Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών
ΑΔ (AD)	Αρχαιολογικόν Δελτίον
ΑΕ	Αρχαιολογική Εφημερίς
ΔΧΑΕ	Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας
Έργον	Έργον της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας
ΚρητΧρον	Κρητικά Χρονικά
ΠΑΕ	Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας
AA	Archäologischer Anzeiger
AEA	Aegean Archaeology
AJA	American Journal of Archaeology
AJS	American Journal of Science
AM	Athenische Mitteilungen
Am Mus Novit	American Museum Novitates
AR	Archaeological Reports
ASAtene	Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente
BAR-IS	British Archaeological Reports - International Series
BCH	Bulletin de Correspondence Hellénique
BdA	Bollettino d'Arte
BICS	Bulletin of the Institute of Classical Studies of the University of London
BNJ	Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BSA	Annual of the British School at Athens
CAJ	Cambridge Archaeological Journal
GJI	Geophysical Journal International
JANES	Journal of Ancient Near Eastern Studies
JAS	Journal of Archaeological Science
JdI	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts
JEA	Journal of Egyptian Archaeology
JFA	Journal of Field Archaeology
JHS	Journal of Hellenic Studies
JMA	Journal of Mediterranean Archaeology
JSAH	Journal of the Society of Architectural Historians
JQS	Journal of Quaternary Studies
JSAH	Journal of the Society of Architectural Historians

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ – ABBREVIATIONS

LANX	Rivista della Scuola di Specializzazione in Archeologia – Università degli Studi di Milano
MAA	Mediterranean Archaeology & Archaeometry
Minos	Minos, Revista de filología egea
MonAnt	Monumenti Antichi
ÖJh	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien
OpAth	Opuscula Atheniensa
RA	Revue Archéologique
RendLinc	Atti dell'Accademia Nazionale dei Lincei. Rendiconti
SkrAth	Skrifter utgivna av Svenska Institutet i Athen (Acta Instituti Atheniensis Regni Sueciae)
SEG	Supplementum Epigraphicum Graecum
SIMA	Studies in Mediterranean Archaeology
SMEA	Studi Micenei ed Egeo-Anatolici
SMAG	Studi e materiali di archeologia greca
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

2. ΣΥΝΕΔΡΙΑ – CONFERENCES

ΑΕΚ, 1 :

Μ. Ανδριανάκης & Ι. Τζακίλη (επιμ.), 2010. *Αρχαιολογικό Έργο Κρήτης 1. Πρακτικά της 1ης Συνάντησης. Ρέθυμνο, 28-30 Νοεμβρίου 2008*. Πανεπιστήμιο Κρήτης - Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας & Υπ.Πο.Τ. - 28η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης.

ΑΕΚ, 2 :

Μ. Ανδριανάκης, Π. Βαρθαλίτου & Ι. Τζακίλη (επιμ.), 2012. *Αρχαιολογικό Έργο Κρήτης 2. Πρακτικά της 2ης Συνάντησης. Ρέθυμνο, 26-28 Νοεμβρίου 2010*. Πανεπιστήμιο Κρήτης - Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Υπ.Πο.Τ. - 28η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων & Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Κρητολογικών Σπουδών. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης.

ΑΕΚ, 3, τόμ. Α' & Β' :

Π. Καρανασάση, Α. Τζιγκουνάκη & Χ. Τσιγωνάκη (επιμ.), 2015. *Αρχαιολογικό Έργο Κρήτης 3. Πρακτικά της 3ης Συνάντησης. Ρέθυμνο, 5-8 Δεκεμβρίου 2013*. Πανεπιστήμιο Κρήτης - Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας & Υπ.Πο.Α. - Εφορεία Αρχαιοτήτων Ρεθύμνου. Τόμος Α': *Εισηγήσεις Φορέων - Ηράκλειο - Γενικά Θέματα* & Τόμος Β': *Χανιά - Ρέθυμνο - Λασιθί*. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης & Εφορεία Αρχαιοτήτων Ρεθύμνου.

Β' Κρητολογικό :

Πεπραγμένα του Β' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Χανιά 1966. Εν Αθήναις: Φιλολογικός Σύλλογος «Ο Χρυσόστομος», 1968-1969.

Γ' Κρητολογικό = 3rd Cretological Congress :

*Πεπραγμένα του Γ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ρέθυμνον, 18-23 Σεπτεμβρίου 1971), Τόμοι Α'-Γ'. Αθήναι: Δήμος Ρεθύμνης & Υπουργείον Πολιτισμού και Επιστημών, 1973-1975 = *Proceedings of the 3rd International Cretological Congress (Rethymnon, 18-23 September 1971)*, Volumes I-III. Athens: Municipality of Rethymnon & Hellenic Ministry of Culture and Science, 1973-1975.*

Δ' Κρητολογικό :

Πεπραγμένα του Δ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 29 Αυγούστου – 3 Σεπτεμβρίου 1976). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 1980.

Ε' Κρητολογικό :

Πεπραγμένα του Ε' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Άγιος Νικόλαος, 25 Σεπτεμβρίου – 1 Οκτωβρίου 1981). Ηράκλειο: Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 1985.

ΣΤ' Κρητολογικό :

Πεπραγμένα του ΣΤ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Χανιά, 1986. Χανιά: Φιλολογικός Σύλλογος «Ο Χρυσόστομος», 1990-1991.

Ζ' Κρητολογικό = 7th Cretological Congress :

*Πεπραγμένα του Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ρέθυμνο, 25-31 Αυγούστου 1991). Ρέθυμνο: Δήμος Ρεθύμνης, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης & Ιερά Μητρόπολις Ρεθύμνης και Αυλοποτάμου, 1995 [= *Νέα Χριστιανική Κρήτη*, τχ. 11-14] = *Proceedings of the 7th International Cretological Congress (Rethymnon, 25-31 August 1991)*. Rethymnon: Municipality of Rethymnon, Association on Historical and Folklore Studies in Rethymnon & Holy Metropolis of Rethymnon and Avlopotamos, 1995.*

Η' Κρητολογικό = 8th Cretological Congress :

*Πεπραγμένα του Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996). Ηράκλειο: Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 2000 = *Proceedings of the 8th International Cretological Congress (Heraklion, 9-14 September 1996)*. Heraklion: Society of Cretan Historical Studies, 2000.*

Θ' Κρητολογικό = 9th Cretological Congress :

Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001). Ηράκλειο: Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 2004-2006

= *Proceedings of the 9th International Cretological Congress (Elounda, 1-6 October 2001)*. Heraklion: Society of Cretan Historical Studies, 2004-2006.

I' Κρητολογικό = 10th Cretological Congress :

Πεπραγμένα του I' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Χανιά, 1-8 Οκτωβρίου 2006). Χανιά: Φιλολογικός Σύλλογος «Ο Χρυσόστομος», 2010-2011 = *Proceedings of the 10th International Cretological Congress (Chania, 1-8 October 2006)*. Chania: “Chrysostomos” Literary Society, 2010-2011.

IA' Κρητολογικό = 11th Cretological Congress :

Πεπραγμένα του IA' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ρέθυμνο, 21-27 Οκτωβρίου 2011). Ρέθυμνο: Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης, 2018 = *Proceedings of the 11th International Cretological Congress (Rethymnon, 21-27 October 2011)*. Rethymnon: Association on Historical & Folklore Studies in Rethymnon, 2018 and forthcoming.

IB' Κρητολογικό = 12th Cretological Congress :

Πεπραγμένα του IB' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 21-25 Σεπτεμβρίου 2016). Ηράκλειο: Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 2018-2020 = *Proceedings of the 12th International Cretological Congress (Heraklion, 21-25 September 2016)*. Heraklion: Society of Cretan Historical Studies, 2018-2020 = <<https://12iccs.proceedings.gr/en/authors>>.

Ο Μυλοπόταμος από την Αρχαιότητα ως Σήμερα :

Ε. Γαβριλάκη & Γ. Ζ. Τζιφόπουλος (επιμ.), *Ο Μυλοπόταμος από την Αρχαιότητα ως Σήμερα. Περιβάλλον, Αρχαιολογία, Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνιολογία, Πάνορμο, 24-30 Οκτωβρίου 2003. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου*. Τόμ. I: *Εγκύκλιοι, συμμετέχοντες, περιλήψεις, βιβλιογραφία*. Τόμ. II: *Αρχαίοι Χρόνοι*. Τόμ. III: *Αρχαίοι Χρόνοι, Ιδίο Αντρο*. Τόμ. IV: *Ελεύθερα, Αξός*. Τόμ. V: *Βυζαντινοί Χρόνοι*. Τόμ. VI: *Βενετοκρατία, Τουρκοκρατία*. Τόμ. VII: *Νεότεροι Χρόνοι: Περιβάλλον, Ιστορία, Κοινωνιολογία*. Τόμ. VIII: *Νεότεροι Χρόνοι: Λαϊκός Πολιτισμός*. [Τόμ. IX:] *Αρχαίοι και Βυζαντινοί χρόνοι*. Ρέθυμνο: Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης, 2006.

Creta romana e protobizantina :

M. Livadioti & I. Simiakaki (a cura di), 2004. *Creta romana e protobizantina: atti del congresso internazionale (Iraklion, 23-30 settembre 2000)*. Vol. I, II, III.1, III.2. Padova: Bottega d'Erasmus (Aldo Ausilio Editore).

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

EASTERN CRETE

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΟΥ 2015 – 2016 ΣΤΟΝ ΑΝΑΒΛΟΧΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

FLORENCE GAIGNEROT-DRIESSEN

Γενική περιγραφή

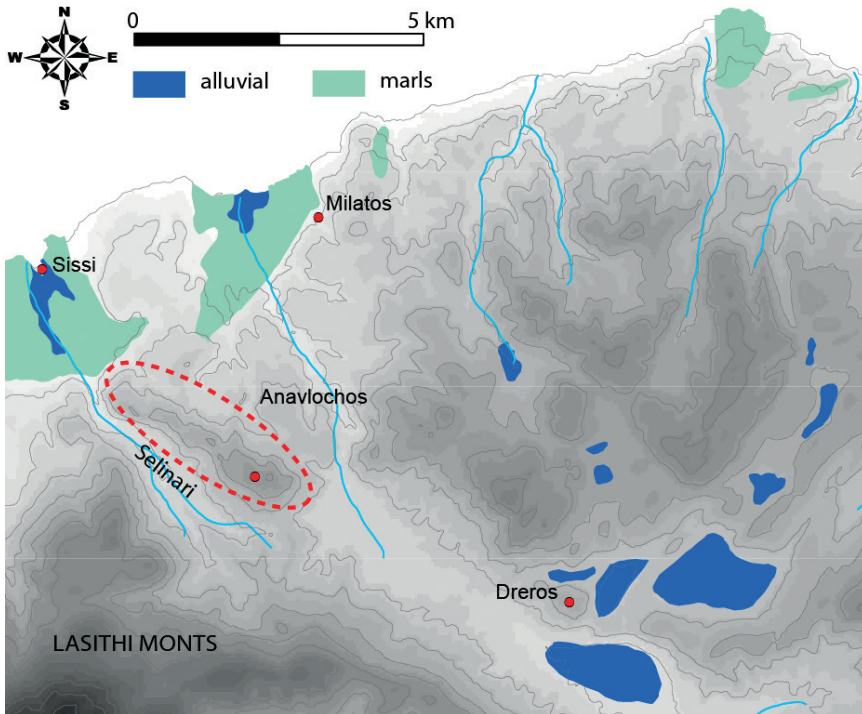
Η οροσειρά του Ανάβλοχου αποτελείται από μια κορυφή ασβεστόλιθου μήκους 5 χιλιομέτρων, που εκτείνεται από τα βορειοδυτικά στα νοτιοανατολικά πάνω από το χωριό του Βραχασίου (εικ. 1). Αυτή η φυσικά οχυρή κορυφογραμμή ελέγχει τον κύριο άξονα επικοινωνίας που συνδέει την Κεντρική με την Ανατολική Κρήτη (εικ. 2). Στα βόρεια, εποπτεύει την παρα-

Εικ. 1: Η οροσειρά του Ανάβλοχου από νοτιοδυτικά (F. Gaignerot-Driessen)

λιακή πεδιάδα της Μιλάτου, όπου είχε ιδρυθεί μια ελληνική πόλη-κράτος, πιθανά από τον 7ο αιώνα π.Χ. και εξής. Ο Κάστελος Μιλάτου, ο οποίος κατοικείται από την ΥΜ ΙΙΙΓ περίοδο, μπορεί να αποτελούσε το αστικό της κέντρο κατά την αρχαϊκή και την ελληνιστική περίοδο, όπως υποδεικνύεται από τα επιφανειακά κατάλοιπα (Nowicki 2000, 170-171· Gaignerot-Driessen 2016, 197-200). Στα ανατολικά, η κορυφογραμμή του Ανάβλοχου εποπτεύει την παραλιακή πεδιάδα του Σισίου, όπου μια σημαντική μινωική εγκατάσταση, η οποία εγκαταλείφθηκε κατά την ΥΜ ΙΙΙΒ, ανασκάπτεται αυτήν τη στιγμή από τον Jan Driessen για τη Βελγική Σχολή Αθηνών (Driessen κ.ά. 2013). Η αρχαϊκή πόλη της Δρήρου, όπου ανακαλύφθηκαν οι πρώτοι νόμοι του ελληνικού κόσμου, βρίσκεται σε έναν λόφο, ο οποίος απέχει λιγότερο από 10 χιλιόμετρα προς τα ανατολικά. Επίσης, η θέση αυτή ανασκάπτεται επί του παρόντος, στο πλαίσιο της συνεργασίας της Εφορείας του Λασιθίου και της Γαλλικής Σχολής Αθηνών, υπό τη διεύθυνση της Βάσως Ζωγραφάκη και του Alexandre Farnoux (Farnoux & Zographaki 2014α, 2014β).

ΑΕΚ, 4 (2016) [2020], τ. Α', σ. 551-562.

Εικ. 2 : Χάρτης της μικροπεριοχής της οροσειράς του Ανάβλοχου
(F. Gaignerot-Driessen / ITE Ρεθύμνου)

Η ψηλότερη κορυφή της Βίγλας, η οποία βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της κορυφογραμμής, αποτελεί το περισσότερο χαρακτηριστικό τμήμα της κορυφογραμμής αυτής, καθιστώντας την αναγνωρίσιμη σε σχέση με όλες τις κύριες αρχαίες εγκαταστάσεις του κόλπου του Μεραμπέλου (εικ. 3). Από εκεί, μπορεί κανείς να δει ολόκληρο τον κόλπο του Μεραμπέλου και να ταυτίσει όλες τις διακριτές θέσεις σε λόφους της περιοχής μέχρι τα βουνά της Σητείας και συγκεκριμένα τη Λατώ, τον Θύλακα, το Βρόκαστρο, το Κάστρο Καβουσίου και τον Αζοριά. Από το βορειοδυτικό άκρο της κορυφογραμμής μπορεί κανείς να έχει θέα στον κόλπο των Μαλίων και, αν έχει καθαρό ουρανό, μέχρι και το Ηράκλειο.

Ιστορία των αρχαιολογικών ερευνών

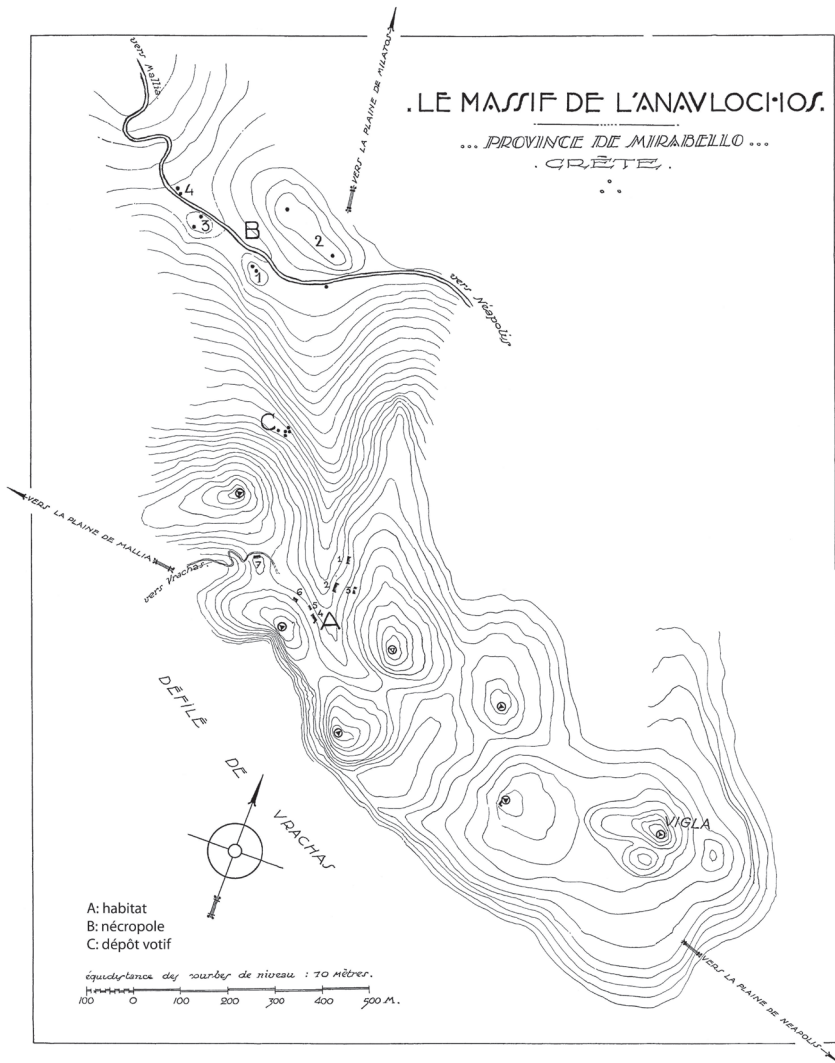
Ο Mariani και ο Evans, οι οποίοι προσπάθησαν να πείσουν την Harriet Boyd να ξεκινήσει την εξερεύνηση του Ανάβλοχου, υπήρξαν από τους πρώτους επισκέπτες της κορυφογραμμής (Gaignerot-Driessen 2016, 200-216). Ωστόσο, οι πρώτες ανασκαφές διεξάχθηκαν από τον Γάλλο αρχαιολόγο Pierre Demargne υπό την αιγίδα της Γαλλικής Σχολής Αθηνών (Demargne

Εικ. 3 : Ο Ανάβλοχος και η κορυφή της Βίγλας: α) Αποψη από τη Δρήρο, β) Αποψη από τις Βρύσες, γ) Αποψη από το Κάστρο στο Καβούσι (F. Gaignerot-Driessen)

1931). Από τις 19 μέχρι τις 23 Αυγούστου του 1929, ο Demargne ανέσκαψε έξι γεωμετρικές οικίες στον οικισμό της κεντρικής πεδιάδας, μια σειρά από υστερομινωικούς ΙΙΙΓ–υστερογεωμετρικούς τάφους χαμηλότερα στη θέση Λάμι και μια αναθηματική απόθεση, η οποία περιείχε γεωμετρικά και κλασικά ειδώλια, πλακίδια και ειδώλια δαιδαλικού ρυθμού κατασκευασμένα σε μήτρες, καθώς και υστερομινωική ΙΙΙΓ–πρωτοαρχαϊκή κεραμική στη βόρεια πλαγιά της Δυτικής Κορυφής, σε ένα μέρος που ονομάζεται Κακό Πλάι (Demargne 1931· Pilz 2015· Pilz & Krumme 2011, 2013) (εικ. 4).

Πολλά χρόνια αργότερα, το 1990, δύο νεαρά μέλη της Γαλλικής Σχολής, ο Alexandre Farnoux και ο Jan Driessen, εξερεύνησαν ξανά για ένα σύντομο διάστημα την οροσειρά του Ανάβλοχου εντοπίζοντας υλικό της υστε-

Εικ. 4 : Τοπογραφικός χάρτης του Ανάβλοχου του 1931 (κατά Demargne 1931, 369 εικ. 4, σχέδιο της Γαλλικής Σχολής Αθηνών υπ' αριθμόν 3439 / H. Ducoux)

ρομινωικής ΙΙΙΓ περιόδου στον οικισμό, ενώ ακολούθησε και ο Krzysztof Nowicki (Farnoux & Driessen 1991· Nowicki 2000, 171-173).

Τα τελευταία χρόνια διεξάχθηκαν σωστικές ανασκαφές από την Εφορεία του Λασιθίου (Παπαδάκης & Αποστολάκου 2012· Ζωγραφάκη 2005, 2006· Zographaki, Gaignerot-Driessen & Devolder 2012-2013).¹ Το

1 Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τη Βάσω Ζωγραφάκη που μου έδωσε την ευκαιρία να πάρω μέρος στις σωστικές ανασκαφές του 2012 και του 2014.

2012 ανασκάφηκαν δύο οικίες στον γεωμετρικό οικισμό (Zographaki, Gaignerot-Driessen & Devolder 2012-2013). Σε μια από αυτές, το επίπεδο του δαπέδου έλειπε, καθώς γενικά η πλαγιά είχε υποστεί σοβαρή διάβρωση, γεγονός που μας έδωσε την ευκαιρία να σκάσουμε το γέμισμα του μεγάλου αναλημματικού τοίχου. Το υλικό που αποκαλύφθηκε από το γέμισμα αυτό ήταν ανακατεμένο και χρονολογείται από την υστερομινωική ΙΙΙΓ έως την υστερογεωμετρική περίοδο, ενώ επίσης περιείχε κατάλοιπα ενός μεταλλουργικού εργαστηρίου. Οι δύο οικίες ήταν σχεδόν άδειες, αντικατοπτρίζοντας πιθανά μια σχεδιασμένη εγκατάλειψη του οικισμού, ενώ τα νεότερα αγγεία που αποκαλύφθηκαν στο επίπεδο του δαπέδου χρονολογούνται στις αρχές του 7ου αιώνα π.Χ.

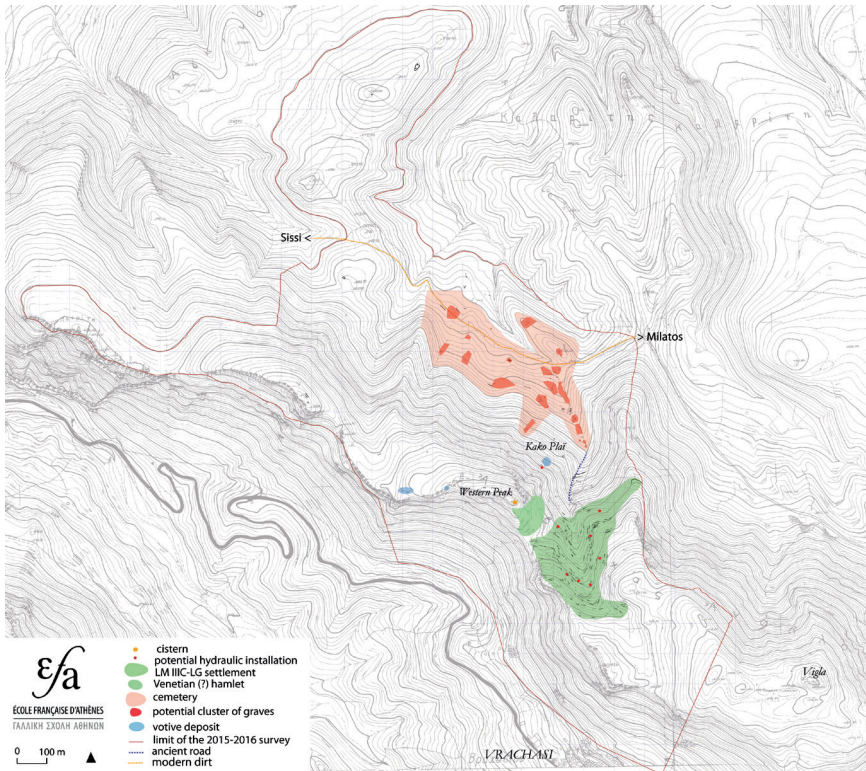
Μέθοδοι και αποτελέσματα της επιφανειακής έρευνας του 2015-2016

Οι ποικίλες αυτές έρευνες υπογραμμίζουν τις υψηλές αρχαιολογικές προοπτικές της οροσειράς αυτής και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ξεκίνησε το 2015 ένα συστηματικό ερευνητικό πρόγραμμα, υπό την αιγίδα της Γαλλικής Σχολής Αθηνών (Gaignerot-Driessen κ.ά. 2016). Το 2016 ολοκληρώσαμε μια διετή αρχαιολογική, τοπογραφική και γεωμορφολογική επιφανειακή έρευνα στην οροσειρά του Ανάβλοχου.

Η επιφανειακή έρευνα κάλυψε περίπου 150 εκτάρια (εικ. 5). Περπατήσαμε εντατικά το μεγαλύτερο μέρος της σε ενότητες επιφανειακής έρευνας του ενός εκταρίου η καθεμία. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπου η πλαγιά ήταν πολύ απότομη, η κάλυψη της βλάστησης πολύ πυκνή ή η γη πολύ ανακατεμένη από τη σύγχρονη χρήση, οι ενότητες επιφανειακής έρευνας περπατήθηκαν τυχαία. Σε μια περίπτωση, στο βορειοδυτικό τμήμα της περιοχής της επιφανειακής έρευνας, το οποίο κατά την πρώτη διερεύνηση είχε φανεί πως ήταν άδειο, περπατήσαμε ακολουθώντας δύο ευθείες πορείες. Όλα τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα καταγράφηκαν και χαρτογραφήθηκαν. Το επιφανειακό υλικό συλλέχθηκε διεξοδικά είτε ανά ενότητες επιφανειακής έρευνας, είτε ανά υποενότητες, σε περίπτωση που παρατηρούνταν μια συγκέντρωση ή που το υλικό συλλεγόταν γύρω από ένα συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό ή φυσικό ακίνητο εύρημα. Το σύνολο του υλικού ποσοτικοποιήθηκε επί τόπου, ωστόσο γενικότερα μόνο αντικείμενα, λεπτή κεραμική και διαγνωστική χονδροειδής κεραμική συλλέχθηκαν και στάλθηκαν στην αποθήκη. Τα υπόλοιπα απορρίφθηκαν τυχαία ανά ενότητες ή υποενότητες επιφανειακής έρευνας. Εξαιρέσεις έγιναν στις περιοχές όπου αναγνωρίστηκαν αναθηματικές αποθέσεις. Εκεί επιφανειακό υλικό συλλέχθηκε διεξοδικά.

A. Πρόσφατη χρήση της γης

Οι βοσκοί από το Βραχάσι χρησιμοποιούν ακόμα τις πλαγιές της οροσειράς του Ανάβλοχου για τη βόσκηση. Οι σύγχρονοι αναλημματικοί τοίχοι, οι οποίοι συχνά καλύπτουν ή χτίζονται κόντρα στους αρχαίους, διαρθρώνουν τις πλαγιές της κεντρικής πεδιάδας σε ημικύκλια. Στα άνθηρα αυτά

Εικ. 5 : Τοπογραφικός χάρτης της περιοχής που επισκοπήθηκε το 2015-2016
(Γαλλική Σχολή Αθηνών / Anavlochos Project)

φυτεύονταν αμυγδαλιές μέχρι τη δεκαετία του 1950. Επίσης, στην ανατολική πλαγιά της Δυτικής Κορυφής, αρχαία κατάλοιπα είχαν καλυφθεί από τα κατάλοιπα ενός μικρού χωριού, πιθανά ενετικού, καθώς εντοπίστηκαν θραύσματα αγγείων μαγιόλικά σε αυτήν την περιοχή. Είναι πολύ πιθανό ότι η κινστέρινα που βρίσκεται στην κορυφή της Δυτικής Κορυφής, η μόνη που παρατηρήθηκε στον Ανάβλοχο, να σχετιζόταν με αυτό το μικρό χωριό και όχι με τον αρχαίο οικισμό που καταλαμβάνει την κεντρική πεδιάδα. Έχουν καταγραφεί ερείπια από πιθανές αγροικίες και τους γεωργικούς αναλημματικούς τους τοίχους, όπως επίσης και αρκετοί κλίβανοι ασβέστη. Τέλος, σύγχρονα μαντριά, καθώς και ο χωματόδρομος Μιλάτου-Σισίου, έχουν καταστρέψει τμήμα του αρχαίου νεκροταφείου, ενώ υστερομινωικοί ΙΙΙΓ θολωτοί τάφοι είναι ορατοί στην τομή της νότιας πλευράς του δρόμου.

B. Αρχαία κατοίκηση

Όσον αφορά τη χρήση του ορεινού όγκου στην προϊστορία, το πρώτο μας μέλημα ήταν να εντοπίσουμε εκ νέου και να επανεξετάσουμε τα κατάλοιπα

που διερεύνησε ο Demargne, με βάση τα αρχεία και τις αναφορές του, καθώς επίσης να προτείνουμε μια περισσότερο ολοκληρωμένη και ακριβή εικόνα της αρχαίας εγκατάστασης στον ορεινό όγκο.

1. Ο οικισμός

Από τα αποτελέσματα της επιφανειακής έρευνας του 2015-2016, φαίνεται ότι διάφορα μικρά χωριά της Υστερομινωικής ΙΙΒ-Γ είχαν ιδρυθεί στην οροσειρά. Όλα φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκαν στο τέλος της περιόδου, εκτός από αυτό ή αυτά που βρίσκονταν στην κεντρική πεδιάδα. Εκεί, πρωτογεωμετρικό υλικό, συγκεκριμένα σκύφοι με κωνικό πόδι, παρατηρήθηκαν σε μια περιοχή περίπου 10 εκταρίων, ωστόσο δεν μπορούν να ταυτιστούν με ασφάλεια αρχιτεκτονικά κατάλοιπα από αυτήν την περίοδο. Έτσι, δεν έχουμε καθόλου στοιχεία σχετικά με τη μορφή και την οργάνωση του πρωτογεωμετρικού οικισμού ή των οικισμών. Ωστόσο, με βάση τα αποτελέσματα από την επιφανειακή έρευνα και τις ανασκαφές του 2012, φαίνεται καθαρά ότι ο οικισμός ανοικοδομήθηκε εξ ολοκλήρου κατά την υστερογεωμετρική περίοδο και ότι τότε επεκτάθηκε με πυκνό τρόπο σε μια έκταση τουλάχιστον 10 εκταρίων. Μεγάλου μεγέθους αναλημματικοί τοίχοι χτίστηκαν για να στηρίξουν τα σπίτια, χρησιμοποιώντας τον φυσικό βράχο ως πίσω τοίχο. Μεταξύ αυτών έξι, τα οικιστικά άνδρα που διερευνήθηκαν από τον Demargne το 1929, αναγνωρίστηκαν με ευκολία και χαρτογραφήθηκαν. Παρατηρήθηκαν ράμπες, πιθανές υδραυλικές εγκαταστάσεις, που θα συνέλεγαν διακοπτόμενη ή μόνιμη υπερχειλίση νερού, γεγονός που θα μπορούσε να αποτελεί ένδειξη ότι ο οικισμός ήταν οργανωμένος σε διαφορετικές γειτονιές.

2. Το νεκροταφείο

Στο νεκροταφείο, το οποίο εκτείνεται προς βορράν στους πρόποδες της κεντρικής πεδιάδας (εικ. 5-6), οι περισσότεροι από τους τάφους που αναφέρονται από τον Demargne εντοπίστηκαν εκ νέου το 2016. Συγκεκριμένα, οι δύο μόνο τάφοι που περιγράφονται και εικονογραφήθηκαν στην αναφορά του 1931, αναγνωρίστηκαν με ασφάλεια: ο τάφος Α στον Λόφο Β1 και ο θολωτός τάφος στον Λόφο Β2 (εικ. 4). Επιπλέον, μπορέσαμε να εντοπίσουμε εκ νέου την ομάδα των «μικροσκοπικών ταφικών περιφράξεων», όπως τις αποκαλεί ο Demargne, τις οποίες έχει σχεδιάσει πρόχειρα στην αναφορά του του 1931. Μερικοί από τους τάφους που αναγνωρίστηκαν από τον Demargne φαίνεται ότι καταστράφηκαν όταν διαπλατύνθηκε ο χωματόδρομος. Επιπλέον, καταλάβαμε ότι οι τελείες στο σχέδιο του 1931 του Demargne αποδίδουν μια ομάδα τάφων και όχι μόνο έναν. Στην πραγματικότητα, μόνο μερικοί από αυτούς ανασκάφηκαν από τον Demargne. Οι υπόλοιποι βρέθηκαν συλημένοι. Σήμερα, με εξαίρεση τέσσερις τάφους, οι οποίοι αποτελούν μικρούς θολωτούς τάφους, των οποίων οι τοίχοι διατηρούν μέχρι και τέσσερις σειρές λίθων, οι τάφοι που είναι ορατοί στην επιφάνεια είναι πολύ κατεστραμμένοι. Το επιφανειακό υλικό είναι σπάνιο

Εικ. 6: Η οροσειρά του Ανάβλοχου από βορειοανατολικά
(F. Gaignerot-Driessen)

και όταν είναι διαγνωστικό (θραύσματα ανάγλυφων πίθων και διακοσμημένων κρατήρων), χρονολογούνται κυρίως στην υστερομινωική ΙΙΙΓ ή στην υστερογεωμετρική περίοδο. Ωστόσο, θα πρέπει να υπογραμμιστεί η υψηλή ποιότητα της κεραμικής, καθώς και ένα θραύσμα σιδερένιου ξίφους που βρέθηκε κοντά σε έναν από τους θολωτούς τάφους, μαρτυρούν τον πλούτο των επικηδείων προσφορών. Θα πρέπει να θυμηθούμε ότι θραύσματα τριποδικών χάλκινων ποδιών έχουν βρεθεί και από τον Demargne (1931).

Βάσει των καταλοίπων που αναφέρονται από τον Demargne και εντοπίστηκαν εκ νέου αυτό το καλοκαίρι, έγινε επίσης δυνατό να αναγνωρίσουμε ακόμα τάφους, οι οποίοι είναι κατανεμημένοι σε διακριτές συστάδες σε μια περιοχή περίπου 12 εκταρίων (εικ. 5). Συγκεντρώσεις τμημάτων ασβεστόλιθου παρατηρήθηκαν στην επιφάνεια, των οποίων η παρουσία δεν είναι φυσική στο περιβάλλον της θέσης Λάμι, το οποίο κατά βάση αποτελείται από μακκία βλάστηση (80%) και επιφανειακή εμφάνιση του φυσικού εδάφους. Οι κατόψεις μικρών κυκλικών ή ορθογώνιων κτισμάτων αναγνωρίστηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις και συλλέχθηκαν ορισμένα θραύσματα κεραμικής, ενώ δεν επιβεβαιώθηκε η ύπαρξη αρχαιολογικού υλικού μεταξύ των διαφορετικών λιθοσωρών. Γενικά, αυτές οι συστάδες βρίσκονταν σε μικρούς λόφους ή άνθηρα, έχοντας ως υπόβαθρο είτε τον φυσικό βράχο είτε πολύ κακής διατήρησης τοίχους. Οι ομάδες των τάφων σημάνθηκαν προσωρινά με βάση τις αρχαιολογικές και τοπογραφικές αυτές ενδείξεις. Παραμένει δύσκολο να προσδιορίσουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια τη μορφή της ταφής (κυκλικοί θολωτοί τάφοι, ορθογώνια ταφικά περιφράγματα), καθώς και τη χρονολόγησή τους (Υστερομινωική ΙΙΙΓ-Πρωτογεωμετρική, Υστερογεωμετρική-Ανατολίζουσα) με βάση τις επιφανειακές αυτές παρατηρήσεις.

Τα όρια του νεκροταφείου στη θέση Λάμι, το οποίο πιθανά δεν είναι το μόνο στην περιοχή, όπως υποδεικνύεται από τις αρχαιολογικές αναφορές που δημοσίευσε ο Μαρινάτος (1931-1932), μπορούν ωστόσο να χαραχτούν με ασφάλεια. Εκτείνεται από τη βορεινή κατώτερη πλαγιά της οροσειράς του Ανάβλοχου, μεταξύ των δύο γραμμών Βορρά-Νότου που οδηγούν από την κορυφή προς τα δυτικά και τα ανατολικά της κεντρικής πεδιάδας (εικ. 6). Ο ταφικός χώρος καταλαμβάνει και τις δύο πλευρές του δρόμου Μιλάτου-Σισίου και ανεβαίνει προς την κεντρική πεδιάδα. Στα νότια, ένας στρωμένος δρόμος σε κακή κατάσταση διατήρησης, με πλάτος τέσσερα μέτρα, ανηφορίζει στον οικισμό, ακολουθώντας τον πυθμένα της άνυδρης πεδιάδας (εικ. 5). Αυτός ο δρόμος τελικά συναντάει ένα δίκτυο από ράμπες που περιτριγυρίζουν τον οικισμό.

3. Οι αναθηματικές αποθέσεις

Κακό Πλάι: Το σημείο της αναθηματικής απόθεσης που σκάφτηκε από τον Demargne στην πλαγιά στο Κακό Πλάι εποπτεύει άμεσα την αρχή της ταφικής αυτής περιοχής (εικ. 4-6). Εδώ, εντοπίσαμε το 2015 περισσότερα γεωμετρικά, πρωτοαρχαϊκά και κλασικά ειδώλια, υφαντικά βάρη και αρκετή κεραμική. Η κεραμική περιλαμβάνει ορισμένα υστερομινωικά ΙΙΙΓ-πρωτογεωμετρικά θραύσματα πύθων, κρατήρες και βαθιά κύπελλα, ωστόσο το υλικό εδώ χρονολογείται κυρίως στην υστερογεωμετρική περίοδο. Το μεγαλύτερο μέρος της χονδροειδούς κεραμικής αποτελείται από αγγεία μεταφοράς και μαγειρικά αγγεία (αμφορείς, λεκάνες, πιθοειδή αγγεία, τριποδικές χύτρες, μερικές φορές μικρογραφικά), γενικά χωρίς ενδείξεις φωτιάς. Έχουν, επίσης, αναγνωριστεί μερικά θραύσματα καλής ποιότητας αμφορέων μεταφοράς, πιθανά μη τοπικών, καθώς και αρκετή επιτραπέζια κεραμική (κρατήρες, κύπελλα, σκύφοι και πρόχοι).² Το 2016, συλλέχθηκε περισσότερο υλικό σε αυτή την περιοχή, η οποία έχει εκτεθεί σε σοβαρή διάβρωση και στην τακτική διέλευση ζώων. Ακριβώς από πάνω από το σημείο που βρίσκεται η απόθεση του Demargne, παρατηρήσαμε την ύπαρξη τοίχων που βρίσκονται σε πολύ κακή κατάσταση διατήρησης και κοιλότητες που έχουν συμπυκωθεί με τον φυσικό βράχο, που βρίσκεται ακριβώς πάνω από τον χώρο. Αυτό υποδεικνύει ότι η απόθεση του Demargne στην πραγματικότητα συνδεόταν με ένα ιερό και πιθανά ένα ιερό με πηγή νερού. Λίγο χαμηλότερα στην πλαγιά, έχει καταγραφεί τμήμα μιας καλά διατηρημένης γεωμετρικής ράμπας, που φαίνεται να οδηγεί από τον οικισμό σε αυτό το πιθανό ιερό.

Απόθεση 1: Είχαμε επίσης την τύχη να εντοπίσουμε, κατά τη διάρκεια της επιφανειακής έρευνας του 2016, δύο ακόμα τελετουργικές αποθέσεις στην άλλη πλευρά της Δυτικής Κορυφής. Η πρώτη βρίσκεται στον νότιο γκρεμό (εικ. 5). Περίπου 30 θραύσματα πήλινων πλακιδίων και ειδωλίων βρέθηκαν επιφανειακά, γενικά στις ρωγμές ή στις απόκρημνες πλαγιές του

² Η Δρ. Βίκυ Βλάχου (FNRS/ULB) και η Catharine Judson (UNC) είναι υπεύθυνες για αυτή την προκαταρκτική έρευνα της κεραμικής που εντοπίστηκε στην περιοχή Κακό Πλάι.

φυσικού βράχου, σε μια μικρή περιοχή που εκτείνεται σε περίπου πάνω από 10 τετραγωνικά μέτρα. Όλα τα ειδώλια είναι ζωόμορφα και φαίνεται ότι χρονολογούνται στην υστερομινωική ΙΙΙΓ-γεωμετρική περίοδο. Μερικά υστερομινωικά ΙΙΙΓ όστρακα εντοπίστηκαν σε αυτό το αναθηματικό σύνολο. Πενήντα μέτρα προς στα βορειοανατολικά, καταγράφηκε ένα επιμήκες κτήριο διαστάσεων περίπου 30 επί 10 μέτρων, οργανωμένο σε έξι παρακείμενα δωμάτια.

Απόθεση 2: Μια δεύτερη αναθηματική απόθεση εντοπίστηκε στα 150 περίπου μέτρα δυτικά από την πρώτη (εικ. 5). Σε μια περιοχή που εκτείνεται σε πάνω από 100 τετραγωνικά μέτρα, συλλέχθηκαν 35 θραύσματα πρωτοαρχαϊκών ειδωλίων και πλακιδίων κατασκευασμένων σε μήτρες, τα οποία απεικονίζουν γυναικείες μορφές. Καταγράφηκαν, επίσης, στην περιοχή κατάλοιπα μιας πιθανής ράμπας 20 μέτρων με κατεύθυνση Ανατολής-Δύσης.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, όσο αφορά την αρχαία κατοίκηση στον Ανάβλοχο, αξίζει να σημειώσουμε ότι ως τώρα, δεν έχει αναγνωριστεί με ασφάλεια κανένα δημόσιο κτήριο ή δημόσιος χώρος στον οικισμό, ο οποίος μάλλον εγκαταλείφθηκε στις αρχές του 7ου αιώνα. Το μόνο επίκεντρο της κοινότητας ή των κοινοτήτων που θα είχε εγκαθιδρυθεί στον Ανάβλοχο, θα πρέπει να ήταν η Δυτική Κορυφή και συγκεκριμένα το πιθανό ιερό στο Κακό Πλάι, το οποίο βρίσκεται εκτός του οικισμού, ακριβώς στα όρια μεταξύ του κόσμου των ζωντανών και του κόσμου των νεκρών. Αυτή η οριακή τοποθεσία, η οποία εποπτεύει ένα νεκροταφείο που διαρκεί για μια μεγάλη χρονική περίοδο, οργανωμένο σε μικρές ομάδες τάφων που σχετίζονται με ταφές της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, ενδέχεται να έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη κοινοτικών τελετουργικών που θα ενέπλεκαν τους κατοίκους του οικισμού.

Το αναθηματικό υλικό που εντοπίστηκε είναι ετερογενές και είναι δύσκολο να ταυτιστεί με μια συγκεκριμένη θεότητα, η οποία θα λατρευόταν σε αυτόν τον τόπο. Είναι πιθανό να υπήρχε μια προγονική λατρεία, ειδικά αν λάβουμε υπόψη ότι το Κακό Πλάι παρέμεινε τόπος επίσκεψης τουλάχιστον μέχρι την κλασική περίοδο, αρκετό καιρό αφότου εγκαταλείφθηκαν ο οικισμός και το νεκροταφείο, αποτελώντας πιθανά ένα τόπο μνήμης. Έχουν παρατηρηθεί και άλλες συγκρίσιμες περιπτώσεις στην Κρήτη, όπως για παράδειγμα η Οικία-Ναός στη Λατώ, η *Depôt R* στη Δρήρο, η Βιτσιλόβρυση κάτω από την κορυφή του Καρφιού, το κτήριο στα Καρακοβίλια κοντά στο Βρόκαστρο, το κτήριο στο Πλάι του Κάστρου κοντά στη θέση Κάστρο, και ίσως επίσης ένα κτήριο της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου στον Αζοριά. Όλοι αυτοί οι χώροι και τα κτήρια μοιράζονται το γεγονός ότι βρίσκονται κοντά σε τάφους που χρονολογούνται στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού με Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και παρουσιάζουν ενδείξεις για αναθηματικές προσφορές ή κοινοτικά γεύματα. Υπάρχει, βέβαια, η ανάγκη να επανεξετάσουμε

αυτά τα πιθανά μικρά ταφικά ιερά στο ιστορικό πλαίσιο του σχηματισμού της πόλης. Μπορεί να εκπροσωπούν καιρίους κοινοτικούς χώρους σε μια περίοδο μετάβασης, όπου οι θεσμοί της ελληνικής πόλης-κράτους δεν είχαν ακόμα ιδρυθεί και οι αστικές κοινότητες βρισκόντουσαν υπό σχηματισμό.

Συστηματικές και σύγχρονες ανασκαφές στον οικισμό, στο νεκροταφείο και στη Δυτική Κορυφή της κορυφογραμμής του Ανάβλοχου έχουν προγραμματιστεί για το καλοκαίρι του 2017, υπό την αιγίδα της Γαλλικής Σχολής Αθηνών και θα πρέπει να είναι διαφωτιστικές στην προσπάθειά μας να ορίσουμε και να κατανοήσουμε αυτές της προ-αστικές κοινότητες. Συγκεκριμένα, θα είναι πολύ ενδιαφέρον να προσδιορίσουμε εάν ο οικισμός και το νεκροταφείο παρουσιάζουν την ίδια κοινωνική οργάνωση, αντικατοπτρίζοντας την ύπαρξη διακριτών υστερογεωμετρικών κοινωνικών ομάδων που θα βασιζόνταν σε σχέσεις που στηρίζονται στη γενιά, πραγματική ή μυθική.³

Βιβλιογραφία

- Ζωγραφάκη, Β., 2005 [2013]. Βρακάσι, Θέση Μέρμηγκας. *ΑΔ*, 60, σ. 1059-1060.
- Ζωγραφάκη, Β., 2006 [2014]. Αναύλοχος Βραχασίου. *ΑΔ*, 61, σ. 1174-1176.
- Μαρινάτος, Σ., 1931-1932 [1935]. Πρωτογεωμετρικά και γεωμετρικά ευρήματα εκ κεντρικής και ανατολικής Κρήτης. *ΑΔ*, 14.1, σ. 1-11.
- Παπαδάκης, Ν., & Αποστολάκου, Σ., 2012. ΚΔ' Εφορεία προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων. Στο: Μ. Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη (επιμ.), *2000-2010. Από το ανασκαφικό έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, σ. 317-320.
- Demargne, P., 1931. Nouvelles recherches sur l'Anavlochos. *BCH*, 55.1, σ. 365-407.
- Driessen, J., Schoep, I., Carpentier, F., Crevecoeur, I., Devolder, M., Gaignerot-Driessen, F., Jusseret, S., Langohr, Ch., Letesson, Q., & Schmitt, A., 2013. *Excavations at Sissi III: Preliminary Report on the 2011 Campaign*. Aegis 6. Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain.
- Farnoux, A., & Driessen, J., 1991. Recherches sur l'Anavlochos. *BCH*, 115.2, σ. 735-741.
- Gaignerot-Driessen, F., 2016. *De l'occupation postpalatiale à la cité-État grecque: le cas du Mirambello (Crète)*. Aegaeum 40. Leuven/Liège: Peeters.
- Gaignerot-Driessen, F., Fadin, L., Bardet, R., Devolder, M., σε συνεργασία με τους Barcat, D., Baulain, P., Judson, C., Juhasz, J., Machavoine, R., & Mouthuy, O., 2016 [2017]. Prospection de l'Anavlochos I. *BCH*, 139-140.2, σ. 951-974.

3 Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους διοργανωτές αυτού του Αρχαιολογικού Έργου Κρήτης που μου έδωσαν την ευκαιρία να παρουσιάσω τα προκαταρκτικά αποτελέσματα, και στις κυρίες Σοφianού και Ζωγραφάκη (Εφορεία Λασιθίου) οι οποίες πάντοτε διευκόλυναν τη δουλειά μου στην Κρήτη. Ευχαριστώ θερμά την ομάδα του Ανάβλοχου της περιόδου 2015-2016 και τους ευγενείς μας χορηγούς: τη Γαλλική Σχολή Αθηνών, το INSTAP, το πρόγραμμα ARC "Crisis" (UCLouvain), το FNRS, το Ίδρυμα Humboldt, το CNRS και το πανεπιστήμιο Paris-Sorbonne, Paris-Ouest και το Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνας. Η Δανάη Θεοδωράκη μετέφρασε αυτό το άρθρο στα ελληνικά.

- Nowicki, K., 2000. *Defensible Sites in Crete c. 1200-800 B.C. (LM IIIB/IIIC through Early Geometric)*. Aegaeum 21. Leuven/Liège: Peeters.
- Pilz, O., 2015 [2016]. Coroplastic Production in Early Iron Age Crete: Some Technical Aspects. *Creta Antica*, 16, σ. 143-146.
- Pilz, O., & Krumme, M., 2011. Il deposito votivo di Kako Plai sull'Anavlochos: risultati preliminari dello studio dei materiali. Στο: G. Rizza (επιμ.), *Identità culturale, Etnicità, Processi di Trasformazione a Creta fra Dark Age e Arcaismo*. SMAG 10. Catania: Consiglio Nazionale delle Ricerche I.B.A.M., σ. 323-332.
- Pilz, O., & Krumme, M., 2013. Das Heiligtum von Kako Plai auf dem Anavlochos (Kreta). Στο: I. Gerlach & D. Raue (επιμ.), *Sanktuar und Ritual, Heilige Plätze im archäologischen Befund*. Rahden: Verlag Marie Leidorf, σ. 343-348.
- Zographaki, V., & Farnoux, A., 2014a. Dréros : Cité et sanctuaires. Στο: F. Gaignerot-Driessen & J. Driessen (επιμ.), *Cretan Cities: Formation and Transformation*. Aegis 7. Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain, σ. 103-118.
- Zographaki, V., & Farnoux, A., σε συνεργασία με Lefèvre, D., Brun, H., Kyriakidis, N., Gaignerot-Driessen, F., Thély, L., Bardet, R., & Thanos, N., 2014b [2016]. Mission franco-hellénique de Dréros. *BCH*, 138.2, σ. 785-791.
- Zographaki, V., Gaignerot-Driessen, F., & Devolder, M., 2012-2013 [2015]. Nouvelles recherches sur l'Anavlochos. *BCH*, 136-137.2, σ. 513-535.

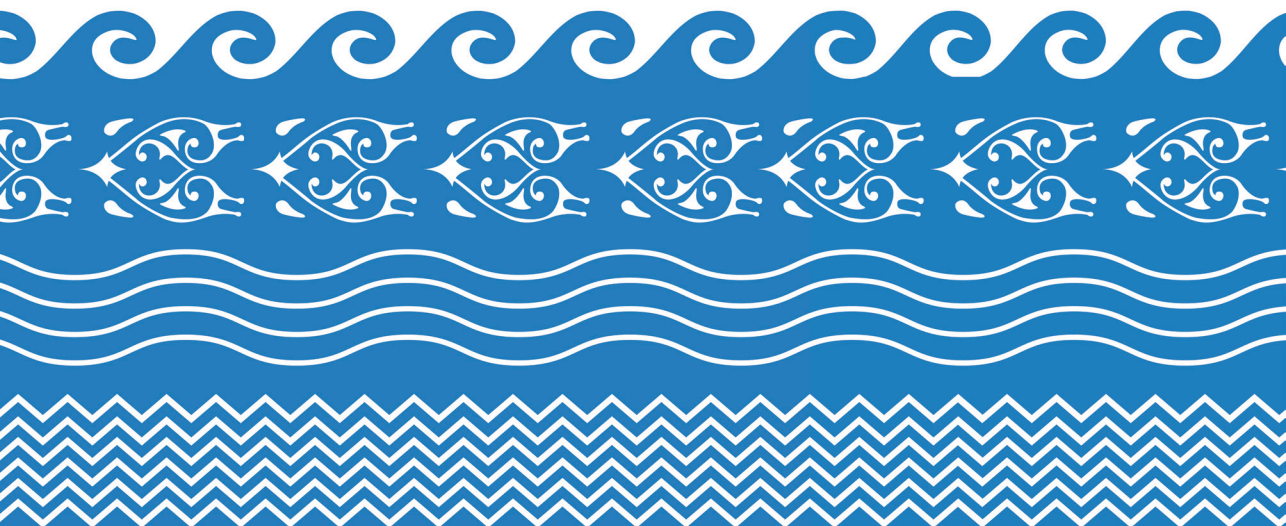
PRELIMINARY RESULTS OF THE 2015 – 2016
SURFACE SURVEY AT ANAVLOCHOS, LASITHI

FLORENCE GAIGNEROT-DRIESSEN

During the period of 2015-2016, the French School of Athens continued its work in the Anavlochos mountains, following excavations carried out there by Pierre Demargne in 1929. An archaeological, topographical and geomorphological survey of the mountain area was conducted. The purpose of this two-year program is to re-locate and re-examine the archaeological remains excavated by Demargne and to give a more complete and accurate picture of the ancient habitation of the mountain range. The Anavlochos range, a site of settlement from the 13th until the beginning of the 7th century BC, is a key point for understanding the transitional period leading from the Late Bronze Age to the Early Iron Age.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΗΣ 4

ΤΟΜΟΣ Α: ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΦΟΡΕΣΩΝ-ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ
ΣΥΛΛΟΓΕΣ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ-
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΡΗΤΗ-ΔΥΤΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

ISBN (VOL): 978-960-386-460-8
ISBN (SET): 978-960-386-459-2